

Ağrı Halkevi ve Tarihsel Gelişimi

Harun AYDIN

Araştırma Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,

R.A., A.Ibrahim Cecen Univ., Faculty of Arts and Sciences, Department of History

Orcid Id: /0000-0002-7857-0367

haaydin@agri.edu.tr.

Öz

Türkiye’de ilk olarak 19 Şubat 1932 tarihinde açılan Halkevleri, Atatürkçü fikirlerin unsurlarıyla bütünleşen Cumhuriyet’in çağdaşlaşma düşüncesinin, toplumsal ve kültürel yönünü iletirmek gibi çok önemli bir görev üstlenmiştir. Halkevleri önceleri sadece 14 ilde açılmış, ardından Türkiye genelinde örgütlerini oluşturarak çalışmalarını devam ettirmiştir. Halkevleri 1951 yılında kapatıldıktan sonra önceki işlevlerini devam ettirmiyor olsalar da mevcut yapıları ve kültürel birikimleriyle günümüzde halen etkisini sürdürmektedir. Bu bağlamda, 23 Şubat 1934 tarihinde açılan ve faaliyete geçen Ağrı Halkevi, Ağrı tarihinin ve kültürünün gelişmesinde önemli roller üstlenmiştir.

Halkevi’nin kurulmasıyla beraber mezkur şehirde eğitime büyük önem verilmiştir. Cumhuriyet’in eğitim ve kültür kurumu olan Halkevleri ülke de yaygınlaşmasıyla beraber halkın gelişimine büyük katkı sağlamıştır Ağrı Halkevi’nde birçok şube açılmış ve bunlar kentin kültürel gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu kapsamda araştırmanın amacı; Ağrı Halkevi ve çalışmalarını, Ağrı’nın kent kültürünün ve kimliğinin oluşumundaki etkilerini ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma başta Cumhuriyet Arşivi belgeleri olmak üzere ulusal basın ile araştırma ve inceleme eserlerinden yararlanılarak oluşturulmuştur..

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Ağrı Halkevi, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkodaları.

Ağrı Community Center and Its Historical Development

Abstract

Public houses, which first established on February 19, 1932 in Turkey, has undertaken a very important mission such as advancing the social and cultural direction of the Republic that is integrated with the elements of Atatürkist ideas. The Ağrı Community Center, which opened its gates on February 2, 1934, had important impacts on the historical and cultural development of city.

Together with the establishment of Community Centers, great importance was given to education in the mentioned city. Many branches had been opened in Ağrı’s Community Center and these made important contributions to the cultural development of the city. In this context, the purpose of the research is to reveal the influence of the Ağrı’s Community Center in the concept of urban culture and identity. This work mainly formed by the national press, research, and investigation works, including the documents of the Republican Archives.

Keywords: Ağrı, Community Center, Republican People’s Party, Community Rooms.

Giriş

Fransız İhtilali'nin yaymış olduğu milliyetçilik fikirleri nedeniyle Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan Gayrimüslimlerle Müslüman unsurları bir arada tutabilmek için çeşitli fikirler ortaya konulmuş olup ilk olarak "ittihad-ı anâsır" anlayışına dayalı "Osmanlıcılık" ve bundan sonra ise "İslâmcılık" siyaseti yürütülmeye çalışılmıştır. Ortaya konulan bu fikirler XIX. ve XX yüzyıllarda ülkedeki çeşitli sorunlarını çözememiş aksine toprak kayıplarını da durduramamıştır (Arıkan ve Deniz,2014:402). Bu fikirlerin etkili olmamasıyla Türkçülük fikri önem kazanmıştır. Bu doğrultuda 1912 yılında Türk Ocakları kurulmuştur. Türk Ocakları faaliyete geçtikten sonra kısa Hükümet'in desteğini alarak 1912-1920 yılları arasında 30 şube açabilmişken; şube sayısı 1924'te 71'e, 1927'de 257'ye ulaşmıştır (Tekinsoy,2013,21). Türk Ocaklarının bu süre zarfında yayın organı "Türk Yurdu" dergisi olmuş ve Milli Mücadele yıllarında Türk Ocakları önemli görevleri yerine getirmiş (Sarınay, 1994:336). Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 1927 Büyük kongresinde kabul edilen parti tüzüğü'nün 40. maddesiyle bu ocaklar CHP'nin bir kuruluşu olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde Türk Ocaklarından, halkevlerine geçiş kolaylaşmıştır (Tunçay,1989:295).

10 Nisan 1931 tarihinde Türk Ocaklarının Olağanüstü Kurultayında örgütü dağıtma kararı alındı. Örgütün mal varlıkları Halkevlerine devredildi (Ahmad,201:80-81). Ocağın kapatılmasının nedeni de Hükümet karşıtı kişilerin orada örgütlenmesidir (Akşin, 1997:87). Halkevlerinin kuruluşu kararı 10- 18 Mayıs 1931 tarihindeki CHP'nin üçüncü büyük kongresinde karar verildi (Tunaya,1952:570). 19 Şubat 1932'de Türk Ocaklarının yerine Atatürkçü rejimin fikirlerini ön plana çıkaran Halkevleri kurulmuştur (Georgeon,2013,39). Halkevlerinin kuruluş amacı toplumun eğitilmesini sağlamaktır (Ertan,2014:244). Türk Ocaklarının kapatılmasıyla beraber mal varlıkları CHP'ye devredildi.19 Şubat 1932 tarihinde ise Türk Ocağı eski binası halkevlerinin genel merkezi olmuş ve törenle halkevinin açılışı yapıldı (Akşin,2014:205; Yetkin,1983,87; Taşdemirci,2010:145). Akabinde ise 1 Mart 1932 tarihinde CHP, teşkilatlarına buldukları yörelerde halkevi açılmasını istedi (Cumhuriyet, 20 Şubat 1932).

Halkevleri'nin ilk olarak 14 ilde açılmasına karar verilmiş ve bu iller şunlardır: Adana, Afyonkarahisar, Aydın, Ankara, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Samsun ve Van'dır (Gündoğdu,2013:106-107; Toksoy,2007:42; Milliyet,19 Şubat 1932). 1933'de 55 olan halkevi sayısı 1934 yılında ise 80 olmuştur (Kabasakal,1991:157). Kuruluşundan itibaren hızlı bir şekilde örgütlenmeye gidilmiş olup; 1951 yılında ise sayıları 478'e yükselmiştir (Duman, 2008:88-90). Bu oran da göstermektedir ki Halkevleri ülke genelinde ciddi oranda ilgi görmüştür.

Halkevleri'nin bünyesi altında yer alan şubeler şunlardır: Dil – Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kursları, Kütüphane, Köycülük, Tarih ve Müzeciliktir (Cumhuriyet, 13 Şubat 1932; Cumhuriyet Halk Partisi Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi,1940:4; Zeyrek,2006: 45).

Dönem itibariyle herhangi bir yerde bir Halkevi'nin kurulabilmesi için bir Halkevlerinin dokuz şubenin tamamına gerek olmadığı, sadece üç şubenin bulunması gerektiği devrin arşiv belgelerinden açık bir biçimde anlaşılmaktadır. Sadece üç şubenin olması ve yeterli üye şartı gerekliydi. Bir şubenin açılabilmesi için en az 25 üyenin bulunması dönem itibariyle elzemdir.. Bir yerde halkodası bulunması için ise en az 50 üye, bir okuma salonu ve toplantı salonu bulunması gerekmektedir (Kunter,1964:6). Halkevleri'ne herkes üye olabilirdi. Fakat yönetim kurullarında yer alabilmek için CHP'ye kayıtlı olmak gerekirdi (Çeçen,1990:128). CHP'ye bağlı olan halkevleri ve halkodaları Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle beraber 5830 sayılı karar ile kapatılmış olup, mal varlıkları da hazineye devredilmiştir (Zürcher,2014:326.).

1.Ağrı Halkevi'nin Kuruluşu ve Yönetim Yapısı

Ağrı'da 23 Şubat 1934 tarihinde büyük katılımlı bir tören eşliğinde Halkevi açılmıştır. Ağrı İlkokulu salonunda düzenlenen açılış törenine Ağrı Valisi Rifat Bey ile Ağrı Halkevi Başkanlığına seçilen Ali Rıza Bey ve Ağır Ceza Reisi Yahya Bey birer nutuk irad etmişlerdir. Adı geçen resmi protokol nutuklarından sonra İstiklal adlı oyun sergilenmiş ve Halkevi için üye kayıtları kabul edilmiştir (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.6.). Ağrı protokolünün açılışa bizzat katılmaları ve açılış törenine çok sayıda katılımın olması dönem itibariyle Halkevlerinin ne kadar önemli yapılar olduğunu gözler önüne sermiştir.

Ağrı'da Halkevi şubesinin açıldığı gün eş zamanlı olarak, Bitlis, Mardin, Siirt ve Muş illerinde de Halkevleri açılmıştır (Ertem, 2017:171). Ağrı Halkevi bünyesi altında 23 Şubat 1934'te açılan ilk şube , Dil ve Edebiyat Şubesi'dir (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 542-2-59.7.). Kısa süre sonra yeni şubelerde açılmıştır. Bunlar; Dil ve Edebiyat , Gösteriş, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kitap ve Yayın ile Köycülük'tür. Akabinde ise Temsil şubesinin de açılmasıyla şube sayısı dokuz olmuştur. Halkın yoğun ilgisini çeken Ağrı Halkevi bir aylık süre zarfında, üye olmak, gazete okumak, askeri konferans ve kokteyl gibi etkinlikler için toplam 2094 kişi ziyaret etmiştir (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No:542-2-59.63.). CHP'nin yönetim kadrosu tarafından Doğu illerinde kurulacak Halkevlerine buralarda yaşayan halkın tarihsel, kültürel ve kimliklerinden dolayı ayrı bir önem verilmiştir.

Halkevi'nin 12. ve 13 maddelerine göre bir yerde Halkevi kurulacaksa; binanın yapımı ve gerekli malzemeler buralarda bulunan CHP il veya ilçe teşkilatları tarafından takip edilmiştir. (BCA.490.1.0.0.1477.32.1). Bu maddelere binaen 23 Şubat 1934 tarihinde Ağrı Halkevi açılmıştır. Ağrı Halkevi çalışmalarına 27 Şubat 1934 tarihinde başlamıştır (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.120.). Ağrı Halkevi kurulduğu zaman kendini ait bir binası bulunmamaktaydı. Bu süre zarfında Halkevine Hükümet Konağı içinde bulunan iki oda tahsis edilmiş ve Ağrı Halkevi faaliyetlerini burada gerçekleştirmiştir.1936 yılında halkevi binasının inşası bittikten sonra hizmet vermeye yeni binada devam edilmiştir (Tunç,2018,56-57). Yeni biten Halkevi binasının bahçesinde sportif faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için özellikle voleybol, futbol ve diğer sportif faaliyetler gerçekleştirileceği alanlar oluşturulmuştur. 1936 yılında inşası biten Halkevi hizmetleri mezkur yeni binada yürütölmeye başlanmıştır. Yeni binada konferans salonu ve idare odası hazır hale getirilmiştir. Ayrıca Binanın cephe odaları teras halinde bırakılmıştır. Fakat Ağrı ilinin iklim şartları nedeniyle çatı ilavesi yapılmış ve ufak tefek tamirler yapıldıktan sonra badanalanmasına başlanmıştır (Tunç, 2018,53). Ağrı'da kış şartları çok zor geçtiği için yapılan yapılar yörenin iklim şartlarına göre yapılmıştır.

Halkevlerinde, Halkevi Başkanları, Şube Komiteleri ve Yönetim Kurullarının da başkanı sayılmış ve kararlar oy çokluğu ile alınmıştır (BCA,490.1.01.0982.807.1). 23 Şubat 1934 tarihinde açılan Ağrı Halkevinin ilk başkanı Ali Rıza Beydir (BCA, 490.1.0.0 .994.842.2.6.). 15 Eylül 1941 tarihli teftiş raporunda Ağrı Halkevi başkanlığını Hasip Kaplan yapmıştır. Hasip Kaplan'dan sonra üst üste iki seçim olmuştur. 1941 yılında Ağrı Halkevi Başkanlığını yürüten kişi A. Faruk Savcı'dır (BCA490.1.0.733.2.1.6). Akabinde ise yeni Başkan Maarif Müdür Nabi Taşar olmuştur (BCA.490.1.0.733.2.1.121). Halkevi Başkanı Burhanettin Teker'dir (BCA490.1.0.733.2.1.123). 1944 yılında Ağrı Halkevi Başkanlığını yürüten kişi ise Selim Yatağan'dır (Tunç,2018:142). Söz konusu döneme ait Arşiv Belgeleri incelendiğinde zaman başkanlar ile ilgili geniş bilgiye ulaşılmamıştır.

Ağrı Halkevi bu dönemde ilk olarak CHP Katibi Umumi Mebusu Mustafa Bey tarafından teftişe tabi tutulmuştur (BCA.Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No : 542-2-59.57). Raporda şu ifadeler yer almıştır. *Halkevimizin üç aylık faaliyet raporunu okuduk, yeni açılmış olmasına rağmen az çok müspet bir hareket görmekte beraber yurt sevgisi içinde, büyük ülküye inanan ve bağlılıkla bu çalışma hareketlerinin devam ettirilmesini bekleriz. Billhassa fırka teşkilatı olmayan muntikanızda diğer Halkevlerinden üstün çalışmada her gün ileri olmalar bekleri m*(BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 542-2-59.57.). Kısa süre içinde Ağrı Halkevi yeniden incelenmiştir. Mustafa Bey tarafından yapılan inceleme sonucunda olumlu görüşler bildirilmiştir. Ağrı Halkevlerinden sorumlu diğer kişiler CHP Bitlis Bölgesi Müfettişi Tokat Mebusu Hasip Aytuna ile

Üçüncü Umumi Müfettiş Nazif Ergin'dir (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.97.). Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerinden edinilen bilgilere göre, Ağrı Halkevi ve ilçe Halkevleri kuruldukları tarihten itibaren CHP'li Müfettişler tarafından teftiş edilmişlerdir.

1942 yılında yapılan teftişler sırasında Ağrı'da Halkevi'nin toplamda 5 şubesinin etkin olduğu görülmüştür. Söz konusu şubeler: Dil ve Edebiyat, Temsil, Spor, Sosyal Yardım ve Köycülük Şubesidir (BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 994.842.2.102.). 1934 yılında ilk önce Ağrı il merkezinde faaliyet gösteren Halkevi sonraki dönemlerde vilayete bağlı ilçelerde de açılarak çalışmalar yapmıştır. Bazı Bucaklarda ise Halkevi yerine Halkodaları açılmıştır.

Tutak Halkevi Başkanlığı 1939 yılında kurulmuştur ve dört şubesi mevcuttur. Bunlar: Dil ve Edebiyat Şubesi Başkanlığı, Gösteri Şubesi Başkanlığı, Spor Şubesi Başkanlığı ve Köycülük Şubesi Başkanlığıdır (BCA, Fon kodu: 490-1-09-0 Yer No :918.8.27.5.).

Eleşkirt Halkevi Başkanlığı 1941 tarihinde dört adet şubeyle kurulmuştur. Temsil Şubesi Başkanlığı, Spor Şubesi Başkanlığı, Sosyal Yardım Şubesi Başkanlığı ve Köycülük Şubesi Başkanlığı Ağrı ilinde altı ilçe olmasına rağmen sadece üç ilçede Halkevleri mevcuttur.

Doğubayazıt Halkevi Başkanlığı 22 Şubat 1941 tarihinde üç adet şubeyle kurulmuştur (BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 918.26.). Bunlar sırasıyla şunlardır: Dil ve Edebiyat Şubesi Başkanlığı, Spor Şubesi Başkanlığı, Köycülük Şubesi Başkanlığıdır (BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 918.8.27.8.). Ağrı Halkevi bünyesi altında kurulan şubeler halkın katılımına bağlı olarak bazı dönemlerde açılıp bazı zamanlarda ise kapatılmıştır.

İlçelerde Halkevlerinin kurulmasıyla beraber halkın kaynaşması sağlanmış. Ayrıca ilçelerde düzenli olarak piyesler oynatılmış olup okuma yazma kursları açılarak halkın eğitim seviyesi yükseltilmeye çalışılmıştır. Ağrı ilinde sadece üç ilçede Halkevi açılmış ve halkın yoğun katılımı gerçekleşmiştir. Özellikle açılan şubelerden Spor Şubesine büyük destekler verilmiştir. Ağrı'da Halkodaları ise Cumaçay, Dedeli, Taşlıçay, Hamur, Hanzır, Molla Süleyman ve Sultan Mut nahiyelerinde kurulmuştur (Tunç,2018:199).

2.Ağrı Halkevi'nin Şubeleri ve Faaliyetleri

Türkiye'de kurulan Halkevlerinde dokuz şube bulunmaktadır. Halkevlerinde bulunan şubeler; Dil ve Edebiyat, Tarih ve Müze, Kütüphane ve Yayın , Halk Dershaneleri ve Kurslar , Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım ve Köycülük Şubeleridir.Bir Halkevinin kurulabilmesi için en az üç şubesinin olması gerekmektedir.Ağrı Halkevi kurulduğu zaman ilk olarak üç şube faaliyete geçmiş daha sonra bu sayı yedi olmuştur.1942 yılında ise bu sayı beşe düşmüştür.Faal durumda olan şubeler: Dil ve

Edebiyat, Temsil, Spor, Sosyal Yardım ve Köycülük Şubesidir (BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 994.842.2.102.). Köycülük Şubesine 293, İçtimai Yardım Şubesine 55 ve Temsil Şubesine 88 kayıt olmuştur.

24 Şubat 1934 tarihinde kurulan Ağrı Halkevine 436 kişi kayıt olmuştur (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.6.). Yeni kurulan Halkevine halkın büyük katılımı olmuştur. Faal olarak çalışan şubelere yeni üyelerin katılımları gerçekleştirmiştir. 1934 yılında Ağrı Halkevi Şube Komite Başkan ve Üyeliklerine Seçilenler Şunlardır: Ağrı Halkevi Köycülük Şubesi Başkanlığı: Başkan: Mete Bey (Eşraf), Üyeler: Firuz Bey (Müteahhit), Kadir Beyzade Arif Bey (Meclis Umumi Meclisi), Şefkatlızde İsmail Bey (Tüccar), Lütfü Bey ((Meclis Umumi Meclisi). Tarih, Dil ve Edebiyat Başkanlığı: Başkan: Hülagü Bey (Maarif Müdürü), Üyeler: Ömer Bey (İlkokul Başmuallimi), Ahmet Bey (Nafia Başkâtibi). Temsil Şubesi Başkanı: Nimet Bey (Eczacı), Üyeler: Hikmet Bey (Fen Memuru), Nazif Bey (Ziraat Bankası Muavini)dir (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.6.). Spor Şubesi Başkanı: Kasım Bey (İlk Tedrisat Müfettişi), Üyeler: Celal Bey (Mahkeme Başkâtibi), Niyazi Bey (Başmühendis Vekili)dir. Ağrı Halkevi Şubelerinde Başkanlık yapan ve üyelere baktığımızda meslek grubu olarak daha çok memur olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum dönemin şartları nedeniyle devlet- parti ilişkisi olmasıdır.

2.1. Dil ve Edebiyat Şubesi Başkanlığı

Dil ve Edebiyat Şubesinin görevi. “Dil ve Edebiyat Şubesi, muhitin umumi bilgisinin artmasına ve parti prensiplerinin kökleşmesiyle meşgul olur (Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, 1940: 5)” şeklinde belirtilmiştir. Halkevlerinde özellikle Doğu ve Güney Doğu bölgelerinde Dil ve Edebiyat Şubesine büyük önem verilmiştir. Türkçenin öğretilmesi için çeşitli konferanslar ve okuma yazma kursları açılmıştır (BCA.490.1.0.0.971.755.2).

Ağrı Halkevi'nin kurulan ilk şubelerinden biridir. Şubenin kuruluş tarihi 23 Şubat 1934'tür (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 542-2-59.7.). Şubenin yönetim kurulu başkanı Maarif Müdürü Hülagü Bey olup azalar Ağrı İlkokulu Başmuallimi Ömer Bey ile Nafia Başkâtibi olan Ahmet Bey'dir (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 542-2-59.6.). Halkevlerinde verilen konferansların amacı bölge halkını çeşitli konular hakkında bilgilendirmektir. CHP tarafından Halkevlerinde ve halkodalarında verilen konferanslara büyük önem verilmiştir. Dil ve Edebiyat Şubesinde çeşitli konferanslar ve okuma yazma günleri düzenlenmiştir. Kurulduktan kısa bir süre sonra on adet konferans verilip yüzlerce kişi bu konferanslara katılım göstermiştir.

1941 yılı Nisan ayında şube Ağrı Merkez ve ilçelerinde çeşitli bilimsel ve eğitici konferanslar düzenlemiştir. Bu kapsamda Ağrı Merkezde Fuat Kutsal ile Şefik Erol konferanslar vermiştir. Eleşkirt ilçesinde Hakim Öztürk

konuşma yapmıştır. Tutak ilçesinde ise Süleyman Kılıç ile Faruk Orhan Dil ve Edebiyat Konferansları kapsamında konuşmalar yapmışlardır. Özellikle Dil ve Edebiyat Şubesi sık sık konferanslar düzenlenmiştir. 1941 yılı Nisan ayında Ağrı Merkez ve ilçelerinde beş konferans gerçekleştirilmiştir (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 733.2.1.5.). 1942 yılında yapılan teftişte Ağrı Halkevi Tarih, Dil ve Edebiyat Şubesi çalışmalarına devam etmiştir. Bu kapsamda Lozan Antlaşması, Mustafa Kemal Atatürk, Türk ordusu ve resmi bayramlar konularında önemli çalışmalar yapılmıştır (BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 542-2-59.102.). Dil ve Edebiyat şubesi milli değerlerin halka benimsetilmesi için önemli tarihlerde konferanslar ve okumalar yaparak halkın milli duygularını oluşturmaya gayret etmişlerdir.

Ağrı Halkevi'nin dil ve edebiyat konusunda önemli bir çalışmasına rastlanmamış ve herhangi bir gazete veya dergi bu süre zarfında yayınlanmamıştır. Fakat bu şube etkin bir şekilde dil eğitimi için önemli konferanslar düzenleyip halka Türkçe öğretmek için yoğun çaba içine girmiştir. Fakat Ağrı Halkevi'nin dergisi olmamasına rağmen Ankara Halkevinin 1933-1951 yılları arasında 217 sayı olarak Ülkü dergisi yayınlamış (Kunter,1964,11). Halkevlerinin genel dergisi olarak kabul görmüştür (Oral,2006:5-7). Ayrıca, Ağrı Halkevi'nde müstakil olarak Kütüphanecilik ve Neşriyat Şubesi bulunmamaktadır. Bu nedenle kütüphanecilik, Tarih Dil ve Edebiyat Şubesi Başkanlığı'nın bünyesi altında varlığını sürdürmüştür (Tunç,2018:134).

2.2.Güzel Sanatlar Şubesi Başkanlığı

Halkevlerinin bir diğer önemli şubesi de Güzel Sanatlar şubesidir. Bu şubenin amacı halkın güzel sanatlara olan ilgisini artırmak, resim, mimarlık, heykeltıraşlık ve musiki konularında halkı eğitip, bu sanatları tanıtmaktır (Toksoy,2007:51). İsmet İnönü'ye göre bu şubenin çalışma şartları ve şekli şöyledir: *"Halkevi, vatanda güzel sanatlara muhabbeti ve güzel sanatlardan vatandaşların terbiyesi için, vatandaşların azminin kuvvetlendirilmesi için nasıl istifade edileceğini telkin eden bir toplantı yeri olmalıdır. Bütün Halkevlerini güzel sanatları sevmelerini ve sevdirep yaymaları için bir heyecan duymaya teşvik ediyorum."* (BCA, Fon Kodu: 490.01 Yer No: 3.12.37). Sözleri bunları destekler niteliktedir. Fakat incelenen arşiv belgelerinde bu şubenin Ağrı da aktif olmadığı görülmüştür.

2.3.Köycülük Şubesi Başkanlığı

Ağrı Halkevi'nde aktif olan şubelerden biridir. Ağrı Halkevi Köycülük Şubesi 23 Şubat 1934 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Şube Ağrı'nın nüfus olarak köylerde yaşadığı için etkin çalışmıştır. Köylü Şubesi Başkanı esnaftan biri olan Mete Bey'dir. Başkan dışında dört üyesi bulunmaktadır. Üyeler Müteahhit Firuz Bey, Ağrı Meclis Genel Üyesi Kadir Beyzade Arif Bey, tüccar Şefketlize İsmail Bey ve Ağrı Meclis Genel Üyelerinden Lütfü Bey'dir (Tunç,2018:104).

Köycülük Şubesi kurulduktan kısa bir süre sonra köy gezilerine başlamışlardır. Bu amaçla 14 Mart 1934 tarihinde Ağrı iline bağlı Alkamer, Ak Mehmet, Yayı, ,Oba Hakveys, Küllük, Arapkir, Çarıncı ve Kuz güden köylerine birer gezi düzenlemişlerdir. Bu gezilerde halk ile toplantılar yapılmış, halkın sorunları dinlenmiştir. Köycülük Şubesinin kuruluş amaçları köy halkına anlatılmıştır. Ayrıca iki gün boyunca Köycülük Şubesi Başkanı Mete Bey ile üyeler köyde kalmışlardır (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 542-2-59.6.). Köy odalarında halkın çeşitli işlerine yarayacak broşürler ve on beş günde bir yayınlanan Yurt gazetesi köylerdeki okuma odalarına gönderilmesi sağlanmıştır (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 733.2.1. 103.). Köy de yaşayan halka Yurt gazetesi gönderilerek okuma hevesi olanların okuması sağlanmış okuma bilmeyenler için ise heveslendirilmiştir.

28 Mart 1934 tarihinde bayram tatili sebebiyle Ağrı Halkevi Başkanı Ali Rıza Bey ve Köycülük Şubesi Başkanı Mete Bey ve şube üyeleri Ağrı Merkezeye bağlı Melekli ve Karakoyunlu köylerine 45 kişilik atlı grup ile ziyarete gitmişlerdir. Köyde bulunan bir düğünde Ağrı Halkevi Başkanı Ali Rıza Bey bir konuşma yapmıştır (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 733.2.1.62.). Köycülük Şubesi faaliyetlerine büyük önem verilmiştir. Bunun sebebi halkın büyük çoğunluğunun köylerde yaşamış olmasıdır. Üyeler çeşitli dönemlerde köylere ziyaret yaparak halkın sorunları ile yakında ilgilenmişlerdir.

2.4.Temsil Şubesi Başkanlığı

Temsil Şubesinin kurulmasının amacı, tiyatro ihtiyacını karşılamak önemli oyuncular yetiştirmek ve Halkevlerine kaynak sağlamaktır (Cumhuriyet Halk Partisi Halkevleri ve Halkodaları,1944:7). Ağrı Halkevinde aktif olan şubelerden biridir.1934 yılından 1947 yılına kadar çok sayıda tiyatro oyunu oynatılmıştır. Bu kapsamda gösterime konulan oyunlar şunlardır: Ateş, Atilla, Annesi İçin, Ak Akçe, Akıl İdarehanesi, Baba ve Çocuklar, Bir Günün Beyliği, Bir Yağmur Gecesi, Beyaz Baykuş, Bir Ses, Bir Gönül Masalı, Çoban, Erkek Güzeli, İnsan Sarrafı, Geçimsizlik, İnanmak, Kavgasız, Saadet, Kimsesizler, Knock, Otuz Ağustos, Özyurt, Şüphe, Vatan ve Vazife, Yalnız Adam, Yanlış Yol, Züğürtler, Yapışkanlar, Yarım Osman, Ayşe Pınarı, Şikago Çiftçisi'dir (BCA490.1.09.0. 918.57.7.).

Halkevlerinde gerçekleştirilen tiyatroların ya da gösterime alınan piyeslerin toplumun kültürel değerlerine uygun olmasına ve toplumları kültürel açıdan daha da geliştirmeye yönelik faaliyetler olduğu şeklinde düşünülebilir. Bu bağlamda, bazı oyunlar ulusal ve bazıları ise uluslararası oyunlardır. Gösterilen oyunlara bakıldığında şubenin çok etkin olduğu görülmektedir. Temsil Şubelerince sahnelenen farklı oyunlar ve bu oyunlar sayesinde milli fikirlerin, Türk tarihindeki önemli şahsiyetlerin ve vatan sevgisinin halka benimsetilmesi temel amaç olmuştur. Temsil Şubelerinde

oynanacak oyunlar rastgele seçilmemiştir. Seçilen oyunlar ve piyesler CHP Genel Sekreterliğince kabul edilen piyeslerden meydana gelmiştir. Bu piyesler öncelikle bir komisyon tarafından incelenir Halkevlerine yollanmıştır. Temsil şubesi tiyatro gösterilerinin yanı sıra, Halkevinde sinema faaliyetleri de yürütmüştür.

Ağrı Halkevi kurulduğu tarihte film gösterimi için makinesi bulunmamaktadır. CHP Genel Sekreterliği tarafından 1939 yılında FILIPS marka sesli bir film makinesi hediye edilmiştir. Fakat makineyi çalıştıracak elektrik gücü sağlanmamıştır. İlerleyen dönemlerde elektrik sorunu çözülüp çeşitli filmler burada gösterime girmiştir (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 733.2.1.107.). 1933- 1940 yılları arasında elektrik nedeniyle yeterli sayıda film gösterime girmemiştir.1941 yılında ise ücretsiz altı film gösterime girmiş mezkur filmler şunlardır: Trakya Manevraları, Ağrı Dağı'na Çıkış, 1940 Cumhuriyet Bayramı Geçit Resmi, 1940 Yılı 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Şenlikleri, Milli Şef'in Meclis'teki Nutukları, Kahraman Askerlerimize Yardım'dır (Tunç, 2018,92).

Bu dönemde altı filmde ücretli gösterime girmiştir:1.)Laurel & Hardy Adada 2).Rüyalar Diyarı 3)Kral (Aşk Şükranı) 4)Son Ümit 5)Bir Balo Hatırası 6)Çalınan Taç'tır, gösterime giren bu filmlere, yoğun ilgi gösterilmiştir.(Tunç,2018,93) 1943 yılında ise Ağrı Halkevi sinemasında gösterilmek üzere CHP Genel Sekreterliği tarafından 6 adet film gönderilmiştir (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 10.35.979.1).

Ağrı Halkevi ve Ağrı Halkodalarında gösterilmek üzere 24 Eylül 1945 yılında CHP Halkevleri tarafından gönderilen yazıda 1946 yılı piyes repertuarında aşağıdaki oyunların sergilenmesi talep edilmiştir (BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 918.57.8.): Gösterime girecek oyunlar: Alev, Mahcuplar Çakır Ali, Para Delisi, Bir Gemi ve Define Piyesleridir. Ağrı Halkevi ve Halkodalarında piyesler gösterime girmiştir.

2.5.Spor Şubesi Başkanlığı

Ağrı Halkevi kurulduğu zaman ilk başta sadece dört şube faal durumda idi. Bu şubelerde biri de Spor Şubesidir.24 Şubat 1934 tarihinde kurulmuştur. Şube Başkanlığına İlkokul Tedrisat Müfettişlerinden Kasım Bey atanmıştır. Şubenin üyeleri Başmühendis Vekili Niyazi Bey ile Ağrı Mahkemesi Başkâtibi Celal Bey yer almıştır. Kurulduğu andan itibaren halkın ilgisini çekmiş ve çok sayıda üye kayıt olmuştur (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 542-2-59.130.). 1934 yılında Şube, futbol, voleybol, kayak, atletizm ve pinpon sporlarının Ağrı bölgesinde canlanmasına için çalışmalar yapmıştır. Ağrı Belediyesi spor faaliyetlerinin gelişimi için bu dönemde halkevine maddi yardımlarda bulunmuştur.

Ağrı ili bulunduğu konum itibarıyla kış şartları çok ağır geçtiği için şube bünyesinde kayakçılık faaliyetleri halk tarafından büyük ilgi ile

karşılanmıştır. Kayak sporuna sadece erkekler değil aynı zamanda bayanlarda yer almıştır. Ağrı Halkevi Spor Şubesi başkanlığı kayak sporuna ilk başlarda 35 kişi katılmıştır. 1942 yılında itibaren katılım sayısı artmıştır. Bu süreçte kayak sporunun yapılabilmesi için Ağrı Valiliği Beden Terbiyesi Bölge Teşkilatının 40 çift kayağundan istifade edilmiştir (BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.6.). Ağrı 'da spor takımı kurulmuş ve Ağrı'ya yakın merkezlerde futbol müsabakaları yapılmıştır.22 Mart 1934 tarihinde Ağrı İdman Yurdu Spor oybirliği ile Halkevi Spor Şubesi Başkanlığına katılma kararı almışlardır. Katılmanın tamamlanması ile birlikte komite seçimine başlanmış ve 23 Mart 1934 tarihi itibarıyla İdman Yurdu, Ağrı Halkevinin bir birimi haline getirilmiştir (Tunç,2018:121-124). CHP Genel Sekreterliği kış sporları için eksik olan kayak takımları ve ayakkabıları çeşitli zamanlarda göndermişlerdir (Kunter,1964,13). 1942 yılında Spor Şubesi denetlenmiş ve şubenin yeteri kadar aktif olmadığı raporlara işlenmiştir.

2.6.Sosyal Yardım Şubesi Başkanlığı

Ağrı Halkevi'nin önemli şubelerinden birisi de Sosyal Yardım Şubesidir. Bu şubenin kurulmasının amacı muhtaç, yoksul, yaşlı kadın, çocuk, sakat ve hastalara yardım etmektir (BCA.490.1.0.0.1574.408.1). Halkodaları'nın amacı ise köylerde dayanışmayı sağlamaktır. Sosyal Yardım Şubesi 1934 yılında kurulduğu zaman ilk olarak 10 Mart 1934 tarihinde Ağrı Merkeze bağlı köylerde yaşayan öksüz ve yetim çocuklara yardım maksadıyla balo tertip etmiş ve balodan 55 lira gelir sağlanmıştır. Elde edilen meblağ öksüz ve yetim çocuklara harcanmıştır (BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 918.60.).

Sosyal Yardım Şubesinin genel faaliyetleri şunlardır:

*Haftada bir gün maddi durumu yetersiz olan hastaların ücretsiz muayenesini sağlamak.

*Okul çağında bulunan maddi durumu düşük öğrencilere elbise yardımında bulunmak.

*Ağrı iline bağlı ilçelerde yapılacak gezilerde fakir halkı ücretsiz muayene etmek.

*Ağrı da bulunan insanlara sağlık ile ilgili konferanslar vermek.

*Fakir halka eşya ve erzak yardımında bulunmaktır.

1936 tarihinde Ağrı Valiliği tarafından merkez ilçede bulunan kuruluşlara yapılacak yardımlar şunlardır: Acizlere yapılan nakdi ve aynı yardım miktarı:600 lira, Merkez İlçe Halkevi Başkanlığına yapılan yardım miktarı:300, Çocuk Esirgeme Kurumuna Yapılan Yardım:150 lira, Kızılay'a yapılan yardım: 150 lira, Spor Şubesi Başkanlığına yapılan yardım:150 liradır (BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 918.8.1). Merkez ilçeye yapılan toplam yardımın 1.350 Lira olmuştur. Yardım miktarı olarak en fazla olan Sosyal

Yardım Şubesi Başkanlığı bağlamında Acizlere yapılan nakdi ve aynı yardım olmuştur.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten itibaren modernleşme ve çağdaşlaşmaya önem vermiş bu açıdan birçok alanda asri devletler düzeyine çıkmak için çok sayıda yenilikler yapmıştır. Bu yenilikler genel olarak Atatürk'ün ilke ve inkılâpları kapsamında yer almaktadır. Bunlardan birisi eğitim, öğretim ve kültürel kurumlar olarak ortaya çıkan Halkevleridir. Gerçektende Halkevleri 1932 yılından Demokrat Parti iktidarı olan 1951 kadar Türkiye'nin çok sayı da alanda ilerlemesine ve kültürel açıdan gelişmesine imkân tanımıştır. Bu kapsamda çalışma konumuz olan Ağrı Halkevi de kentin tarihsel ve kültürel tekâmülünde öncü bir rol oynamıştır şeklinde değerlendirilmektedir. Ağrı Halkevi, faaliyete geçtiği tarihten itibaren halkın kültürel ve sosyal gelişimi için birçok faaliyetler yürütmüştür. Bu doğrultu da Ağrı da çeşitli konularda düzenlenen konferanslar, bilgi amaçlı etkinlikler, piyesler, sinemalar, spor faaliyetleri ve kültür gezileri örnek olarak verilebilir. Bilhassa Dil ve Edebiyat Şubesi bünyesinde çalışmaları yürüten ve farklı konularda yüzlerce kitaba sahip olan Ağrı Kütüphanesi kent halkının kültür birikiminin artmasında ve entelektüel bir bakış açısı kazanmalarında son derece etkili olmuşlardır biçiminde yorumlanmaktadır.

Ağrı Halkevi'nin kurulmasıyla beraber Cumhuriyet'in değerleri halka anlatılmaya çalışılmıştır. Ağrı halkının eğitim ve gelişimine büyük katkılar sunmuştur. İçerik kapalı bir yapıya sahip olan Ağrı da Halkevi'nin açılmasıyla beraber okuma – yazma etkinlikleri, tiyatro gösterileri ilk kez bu kurum tarafından ortaya konulmuştur. Spor Şubesi de Ağrı da etkilidir. Futbol maçları ve kayak kursları ile halkın büyük katılımları ile gerçekleştirilmiştir. Sosyal yardım şubesi fakir halka büyük yardımlarda bulunmuştur. Bu dönemde şube halka ücretsiz sağlık yardımında bulunmuştur. Mezkur Halkevi'ne ait bir yayın organı bulunmamaktadır.

Sonuç olarak 1930'lu yıllarda Türkiye'nin en doğusunda olup birçok yönden fevkalade geri kalmış başta Ağrı gibi vilayetlerin modernleşmesi ve gelişmesi Halkevleri sayesinde olmuştur denilebilir. Yukarı da sıralandığı üzere piyes, sinema, spor, kültürel geziler gibi çok sayıda faaliyet Halkevleri sayesinde insanlara ulaştırılmıştır. Dolayısıyla da Halkevleri bir yerin sadece eğitim alanında değil kültürel, tarihsel ve çağdaşlaşmasında da öncü roller oynamıştır şeklinde analiz edilebilir. Buna verilebilecek en açık örneklerden birisi Ağrı Halkevi ile ilçelerde faaliyet gösteren Halkevleri ve Halkodalarıdır.

Kaynakça / Reference

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv Belgeleri

- BCA, Fon Kodu:490.1.09.0. Yer No:918.57.7
BCA, Fon kodu:490.1.01.0:Yer No:982.807.1
BCA, Fon Kodu:490.1.0.0 Yer No:994.842.2.6.
BCA, Fon Kodu:490.1.0.0Yer No:733.2.1.6
BCA, Fon Kodu:490.1.0.0. Yer No:1477.32.1
BCA, Fon Kodu:490-1-0-0 Yer No:994.842.2.6.
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 542-2-59,7.
BCA, Fon kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.127.
BCA, Fon kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.6.
BCA, Fon Kodu:490-1-0-0 Yer no: 994.842.2.6.
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer no: 994.842.2.6.
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No:542-2-59.63.
BCA. Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 542-2-59.57
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 542-2-59.57.
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.97.
BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 994.842.2.102.
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.120.
BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 994.842.2.102.
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.6.
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.6.
BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0 Yer No: 971.755.2
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 542-2-59,7.
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 542-2-59,6.
BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 542-2-59.102.
BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 918.57.8.
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 542-2-59.130.
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 994.842.2.6.

BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 918,60.

BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 918.8.1

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 733.2.1.55.

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0 Yer No: 733.2.1.5.

BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 918,26.

BCA, Fon Kodu: 490-1-09-0 Yer No: 918.8.27.8.

BCA, Fon kodu: 490-1-09-0 Yer No: 918.8.27.5.

BCA, Fon Kodu: 490,01 Yer No: 3.12.37.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Kitaplar

Ahmad, F. (2014). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları: İstanbul.

Akşin, K. (1997). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, C.I, Yeni Gün Haber Ajansı: Ankara.

Akşin, S. (2014). *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Cumhuriyet Halk Partisi. (1940). *Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*: Ankara. Cumhuriyet Halk Partisi.(1944) *Halkevleri ve Halkodaları*: Ankara.

Çeçen, A. (1990). *Halkevleri*, Gündoğan Yayınları: Ankara.

Duman, S. (2008). *Türk Modernleşme sürecinde Sivas Halkevi*, Pelikan Yayınları: Ankara. Editör: Temuçin Faik Ertan,(2014) *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi: Ankara.

Georgeon,F. (2013). *Osmanlı- Türk Modernleşmesi (1900-1930)*,Çev.Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Kabasakal, M. (1991). *Türkiye'de Siyasi Parti Örgütlenmesi*,(1908-1960),Tekin Yayınevi: İstanbul.

Kunter,H. B. (1964). *Kuruluşlarının 32. Yılında Halkevleri*, Halkevleri Genel Merkezi Yayınları: Ankara.

Oral, M. (2006). *CHP'nin Ülküsü*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları: Antalya.

Sarınay, Y. (1994). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ötüken Neşriyat: İstanbul.

- Taşdemirci, E. (2010). *Türk Eğitim Tarihi*, Gündüz Yayınları: Ankara.
- Toksoy, N. (2007). *Halkevleri; Bir Kültürel Kalkınma Modeli*, Orion Yayınevi: Ankara.
- Tunaya, T.Z. (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, C.I: İstanbul.
- Tunçay, M. (1989). *T.C.'inde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, 2. Basım, Cem Yayınevi: İstanbul.
- Tunç, B. (2018). *Ağrı Halkevleri 1934 – 1951*, Eğitim Yayınevi: Konya.
- Yetkin, Ç. (1983). *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi*, Altın Kitaplar Yayınevi: İstanbul.
- Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Arı Yayıncılık: Ankara.
- Zürcher, E.J. (2014). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları: İstanbul.

Makaleler

- Arıkan, M. Ahmet D. (2014). Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakinin Tasfiyesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, Konya, 401- 432.
- Ertem, B. (2017). 1950 Genel Seçimleri Öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu İllerinde Teşkilatlanması, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/19 ss.288-301.

Tezler

- Gündoğdu, Ş. (2013). *Bitlis ve Bitlis Halkevi (1943-1951)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekinsoy, B. (2013). *Çorum Halkevi Ve Faaliyetleri(1933-1951)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

